

УДК 316.32:008

Самойленко Оксана Полікарпівна,
кандидат політичних наук,
директор Волинського інституту МАУП ім. В. Липинського

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В статті порушено питання специфіки розвитку української культури в умовах інтенсивного розвитку глобалізаційних процесів.

Ключові слова: глобальна культурна система, українська держава, збереження національного соціокультурного простору, культурна система, посилення глобалізаційних процесів, сучасна Україна, сфери духовності і культури, українська національна культура, формування суспільства.

Сучасні світові глобалізаційні процеси в більшості випадків представниками різних галузей знань пояснюються як: а) закономірні, об'єктивні, що торкаються усіх країн і соціумів; б) неоднозначні, суперечливі, а то і протирічливі; в) позитивні і, одночасно, негативні тощо.

Щоб спробувати відповісти на питання – у який спосіб взаємодіють глобалізація і індивідуальний (власний) культурно-національний простір окремої держави, слід перш за все усвідомити плюси і мінуси глобалізаційних процесів саме стосовно духовного, культурного аспектів окремої нації, народу [1].

Переважає більшість зарубіжних дослідників позитивно оцінюють вплив глобалізації на своєрідну інтернаціоналізацію економіки, культури, тоді як дослідники російські, українські, ближнього до України зарубіжжя вказують на великі загрози глобалізації виокремленим національним культурам, коли, як зазначає російський дослідник А. І. Неклеса, маємо «збільшення прав і свобод індивіда при паралельному «оболванюванні мас з допомогою системи комерціалізованих ЗМІ... деградації населення в системі «наркотичної» масової культури» і т. ін. [7, с. 158-159].

Проблемам соціокультурного, духовного розвитку людства загалом, окремих народів присвятили свої праці багато наших видатних попередників – Платон, Аристотель, Полібій, Конфуцій, Д. Віко, Ф.-М. Вольтер, И. Гердер, Г. Гегель, А. Ж. Фур'є, А. Данилевський, О. Шпенглер, П. Сорокін, Макс і Альфред Вебери, Е. Дюркгейм, Дж. Гельбрейт, Дж. Фурастьє та ін. Сотні захисників духовності окремих народів, особливо українства, нараховуємо і в Україні. Однак практичне вирішення духовно-культурних проблем, породжених і обумовлених глобалізацією є надто складним і неоднозначним. В чому специфіка і неоднозначність цих проблем?

Відомий український вчений-менеджер Г. В. Щокін в ряді своїх спеціальних робіт по культурному багатоманіттю світу зазначає, що є у світі культура і є антикультура [11]. «Надзавданням сучасних істинно культурних співтовариств є колективне протистояння будь-яким антикультурним проявам у всіх їх антигуманних формах расової і етнічної переваги, мілітаризму і агресії, світової експансії зла і людиноненависті, нав'язування псевдокультурних і ворожих більшості народам цінностей» [11, с. 8].

Вище висловлене стосується потреби колективної боротьби за утвердження істинних духовних цінностей, їх захисту від псевдокультури. Можна навести, однак, багато прикладів, думок, які стосуються ролі і значення самого народу у захисті своїх культурних, національних цінностей.

Українська дослідниця Т. М. Рудницька вірно зазначає, що в умовах глобалізації «виникає глобальна культурна система, ознаками якої є: формування глобальної комунікації,

всесвітньої культурної стандартизації, споживацьких стандартів, космополітичного стилю життя...» [8, с. 17].

Глобальна культурна система, між тим, спричиняє величезну диференціацію у сфері духовності, культури. І, безумовно, що у майбутньому глобалізація аж ніяк не «випустить» із своїх рук національні культури, нації взагалі у всьому їх специфічному розвитку. «За умов подальшого розвитку глобалізації нинішні суверенні держави, – пише А. Г. Гольцов, – не можуть бути вільними геополітичними гравцями – вони мають дотримуватися встановлених на міжнародній арені «правил гри». В інтересах переважної більшості держав світу розробка і дотримання таких норм світової політики, які забезпечують взаємовигідне співробітництво і збереження їхніх суверенітетів. Якщо ці цивілізовані норми та правила в цілому не суперечать національним інтересам суверенної держави, вона як самостійний актор проводить власну геополітику, не порушуючи їх. Водночас, новітні «неформальні» імперії прагнуть до встановлення на міжнародній арені своїх «правил гри», які даватимуть їм можливість забезпечувати гегемонію на великих ділянках світового геопростору [2, с. 45].

Можливо досить радикально і однозначно звучать заяви даних фахівців стосовно культурної експансії великих держав по відношенню до малих, однак вони мають суттєвий політичний сенс. Так російські вчені з питань політичних PR-технологій А. В. Понеделко та А. В. Лукашев пишуть: «Культивувати на Батьківщині чужу культуру політично і ідеологічно шкідливо» [4, с. 45].

Серед багатьох загроз, що спричиняє глобалізація у сфері духовності, культури, досить помітною є інтелектуальна міграція. Лише за два десятки років (десять до розпаду СРСР і ще десять після розпаду) Україна, за підрахунками Л. М. Колоба втратила від 15 до 20 % свого інтелектуального потенціалу і що Україна (за даними експертів) досягла порога «критичної маси інтелектуальної імміграції, перевищення якою веде до незворотних наслідків [3, с. 81].

За усього позитиву глобалізаційних впливів на інтеграцію, взаєморозвиток економіки, інтернаціоналізацію систем зв'язку, взаємовплив культур, не слід забувати і про ту інформаційну, культурну експансію, яку здійснює Захід щодо соціально-культурної ідентичності окремих, особливо невеликих, економічно не потужних країн. Прогрес людства не в одноманітності, не в однополярному, або біполярному розвитку але в багатоманітності, особливо культурній. Як зазначає Дж. Рітцер американізація полягає у доведенні до абсурду раціональних елементів культури [12, с. 47]. В ході глобалізації з'являються так звані гібридні культурні форми, або нормативні – шоу-бізнес, мас-медіа, реклама, PR, які серйозно гальмують розвиток національних культур. Індустрія культури за такими зразками веде до неконтрольованої масовості, стандартизації, уніфікації, стереотипам, які, затим, нівелюють і людину, особистість.

Підкреслимо тут і ту суттєву особливість, що глобалізація породила слідуєчу суперечність: для комплексного вирішення не лише економічних, політичних але, головним чином соціальних проблем, потрібне зростання засадничої, організуючої, координуючої ролі держави, тоді як така роль в глобалізації, навпаки, зменшується. «Вплив глобалізації, – пише В. Вітер, – відчувають державні відомства та установи, органи місцевого самоврядування, політичні партії, позабюджетні фонди, об'єднання роботодавців, суспільні, релігійні, добровільні недержавні об'єднання, комерційні структури та бізнес, профспілки, громадяни України» [10, с. 115].

Глобалізація, як вже зазначалося, несе, особливо невеликим країнам і народам багато різних загроз, з-поміж яких найскладнішою є духовна. Крім того, як пише Л. Чуприна «Нерівномірний економічний, політичний і соціальний розвиток різних держав і окремих регіонів в умовах глобалізації породжує етнічні колізії, з якими людство ще не стикалося у своїй історії. Загальносвітові проблеми етнічної глобалізації вже починають впливати на демографічний розклад в Україні, що найближчими роками спричинить політичні, економічні, соціальні та культурні наслідки» (там само).

В частині специфіки і долі культурно-дозвілевого простору сучасної України цікавими є роздуми відомого українського філософа-культуролога В. О. Кудіна, який, по-перше, доводить, що основою духовності українства завжди були і залишаються практичність і раціоналізм, а, по-друге, пише наступне: «Модернізація галузі культурного дозвілля не може стояти осторонь подолання глибокої всебічної кризи, що охопила українське суспільство і тримає його у нервовому напруженні. Від того у якому напрямі і якими темпами відбуватиметься процес подолання кризи, залежатиме і доля модернізації діяльності, що стосується культури і дозвілля. Водночас не слід забувати і про зворотній вплив соціокультурного процесу на економічну, соціальні відносини та державну політику в країні» [6, с. 325].

Відтак, підведемо невеликі підсумки щодо ситуації в духовному просторі України сьогодні, в умовах посилення глобалізаційних процесів.

За усього інтегративного позитиву глобалізації, українська держава, українська влада все ж мають стояти на стороні позитивного розвитку власної національної культури, духовності, всупереч безконтрольного впливу на них чужого способу життя і чужої культури. Маємо пам'ятати, що позитивна інтеграція у світовий культурний простір української національної культури можлива лише за умови подальшого розвитку в посилення її унікальності, самобутності. В протилежному випадку українська культура просто розчиняється в світовій, глобальній культурі – і не більше. На яких засадах будувати власну державну культурну політику слід думати саме з урахуванням щойно висловленого застереження. Національні пріоритети гуманітарного розвитку України мають бути зорієнтовані на формування сучасної конкурентоспроможної нації, позбавленої замкнутості і консерватизму, готової до осмисленого і критичного освоєння всього нового, відкритої для діалогу і співробітництва зі світом. Реалізація цих пріоритетів неможлива поза контекстом розвиненого громадянського суспільства, формування «суспільства знань» культурної та політичної консолідації нації [5, с. 47].

У контексті загальних роздумів про те, у який спосіб нація може забезпечити такий суспільний режим, спосіб життя, аби сповна зберегти свою, їй одвічно притаманну культуру цікавими виглядають погляди, зокрема, відомого українського патріота, націоналіста Миколи Сціборського, який стверджував, що зробити це можна за єдиної умови – панування політичної системи, яку він назвав націократією. «Націократією, – писав М. Сціборський, – називаємо режим панування нації у власній державі, що здійснюється владою всіх соціально-корисних верств, об'єднаних – відповідно до їх суспільно-продуктивної функції – в представницьких органах державного управління» [9, с. 75]. Характерно і те, що М. Сціборський наполягав на тому, що вирішальне значення для захисту нації свого буття знаходиться в її неповторному внутрішньому духовному змісті, звідки можна стверджувати, що саме це є основою збереження і національної культури. «Не самі матеріальні підвалини існування, лише насамперед дух і воля нації постійно проявлювані в її творчості й змаганнях, є підставовими чинниками її життя й сили, надаючи їй питомений, відмінний від інших націй, зміст й характер» [9, с.67].

І все ж, яка доля національних, в тому числі і української національної культури в умовах глобалізації? Однозначно є і досить оригінальні точки зору стосовно виходу із складної ситуації. Так вже цитований нами Г. Щокін однозначно зазначає: «оскільки ідеологія комунізму найбільшою мірою відповідала політичній сфері організації суспільства, а ліберально-економічній, то у майбутньому домінуючою сферою життєдіяльності людства буде духовна, у якій провідне місце належатиме високим духовним цінностям і релігії, культурі, освіті, що ґрунтуються на них. Основними центрами цього нового біполярного світу можуть стати арабо-мусульманська і слов'янсько-християнська цивілізації, здатні за своїми світоглядними установками жити в мирі й злагоді з іншими культурами» [11, с. 8].

Отже, в умовах глобалізації збереження національного соціокультурного простору є однією з важливіших умов функціонування держав, як дійсно суверенних, демократичних та правових.

Література:

1. Бокань В. А. Історія культури України: Навч. посібник / В. А. Бокань, Л. П. Польовий. — К.: МАУП, 1998. — 232 с.
2. Гольцов А. Г. Сучасний геополітичний статус України: буферна держава чи самостійний фактор / А. Г. Гольцов // Становлення і розвиток української державності: [Зб. наук. пр.]. — МАУП. — К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. — Вип. 9. — С. 45-49.
3. Колот А. М. Держава як суб'єкт регулювання соціально-трудоових відносин в умовах глобалізації економіки / А. М. Колот // Стратегія економічного розвитку України. — К.: КНЕУ, 2002. — Вип. 1 (8). — С. 78-86.
4. Лукашев А. В. Анатомія демократії, или Черный PR как институт гражданского общества / А. В. Лукашев, А. В. Пониделко. — Издательский Дом «Бизнес-Пресса, СПб, 2001. — 268 с.
5. Національна доповідь НАНУ «Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015». — К., 2010. — 115 с.
6. Національна культура в сучасній Україні (Голова ред. колегії І. Ф. Курас). — К.: Асоціація «Україно», 1995. — 336 с.
7. Неклесса А. И. Конец эпохи большого Модерна / А. И. Неклесса / Постиндустриальный мир и Россия / А. И. Неклесса. — М.: 2001. — С. 146-172.
8. Рудницька Т. М. Глобалізація соціокультурного простору України: позитиви й ризики // Становлення і розвиток української державності: [Зб. наук. пр.]. — МАУП. — К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. — С. 17-24.
9. Сціборський М. Націократія / М. Сціборський. — Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2007. — 112 с.
10. Україна в глобалізованому світі: Зб. наук. праць / НАН України. Ін-т світової економіки і міжнародних відносин; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2007. — 176 с.
11. Щекин Г. Культурное разнообразие мира: пути и препятствия / Г. Щекин. — К.: МАУП, 2003. — 44 с.
12. Ritzer G. The McDonaldization Thesis: Extensions and Explorations / George Ritzer. — London: Sage, 1998. — 455p.

Самойленко О. П. Проблема сохранения национального социокультурного пространства современной Украины в условиях усиления глобализационных процессов

В статье рассмотрены вопросы специфики развития украинской культуры в условиях интенсивного развития глобализационных процессов.

Ключевые слова: глобальная культурная система, украинское государство, сохранения национального социокультурного пространства, культурная система, усиление глобализационных процессов, современная Украина, сферы духовности и культуры, украинская национальная культура, формирование общества.

Samojlenko O. The problem of preservation of the national social and cultural space in modern Ukraine under the increased global processes

The article raises the question of the specificity of Ukrainian culture in heavy deepening globalization

Keywords: global cultural system, the Ukrainian state, the preservation of national socio-cultural space, cultural system, increased globalization, modern Ukraine, fields of spirituality and culture, Ukrainian national culture, society formation.